

در گفت وگو با محمدرضا حمیدی، از معدود بازماندگان نقاشی قهوه‌خانه‌ای کشور، مطرح شد

نقاشی قهوه خانه‌ای؛ هنری از یادرفته

رضا میرزاده

گفت‌وگوی روز

بر اساس برداشت‌ها از کتاب‌های «نقاشی ایرانی از دیرباز تا به امروز»، «نقاشی قهوه‌خانه‌ای در دوره قاجار»، «تجسلی شاه‌نامه در نقاشی قهوه‌خانه‌ای»، «نقاشی قهوه‌خانه» و «خیالی‌سازی هنری»، نقاشی قهوه‌خانه‌ای عبارت است از اصطلاحی برای نوعی نقاشی روایی باسوزه‌ای مذهبی یا رزمی و گاهی بزمی‌که هنرمندان مکتب ندیده یا تکنیک رنگ روغن ترسیم کرده‌اند. خاستگاه این هنر، مقارن با دوران جنبش مشروطیت و اواخر دوره قاجار است که در آن سال‌ها، قهوه‌خانه‌ها به یکی از اماکن مهم گسترش آرا و افکار و به قول علمای علوم ارتباطات، به محل شکل‌گیری افکار عمومی مبدل شده بودند. مسیر این نوع نقاشی را که پدیده‌ای منحصر به فرد در هنر معاصر ایران است و از نظر جامعه‌شناسی، فرهنگی و زیبایی‌شناسی دارای اهمیت است، هنرمند فقید، کاشیگر و کاشی نگار، علیرضا قوللرآقاسی، آغاز کرد و با همه فرازونشیب‌ها تا به امروز ادامه یافته‌است؛ هرچند از میان معدود هنرمندان مروج این نوع نقاشی، به اندازه کمتر از انگشتان یک دست باقی‌مانده و ضروری است سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران حوزه فرهنگ و هنر، به این موضوع توجه کنند.

به تازگی و هم‌زمان با دهه کرامت امسال، یکی از تابلوهای نقاشی استاد محمدرضا حمیدی، از معدود بازماندگان این هنر اصیل که با موضوع امام رضا^ع کشیده شده‌است، همپای نصب در خانه تاریخی داروغه مشهد است. در حاشیه مراسم ویژه این کار و در گفت‌وگو با این استاد هنرمند، برخی ابعاد هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای و هنرمندان خراسانی آن را بررسی کرده ایم.

● نقاشی قهوه‌خانه‌ای چه ویژگی درمقایسه با سایر سبک‌های نقاشی دارد؟
این نقاشی، سبک خاص خود را دارد که به سبک‌های نقاشی اروپایی هیچ شباهتی ندارد. سابقه این سبک نقاشی به اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی اول و شهر تهران بازمی‌گردد، پدر مرحوم حسین قوللرآقاسی، کارگاهی داشته که در آن کاشی تولید می‌شده‌است و روی این کاشی‌ها، خط می‌نوشتند و نقاشی می‌کردند و هنوز بعضی نقوش قدیمی «رستم و سهراب» و... که اثر هنر او بوده‌است، بر روی برخی کاشی‌کاری‌های ساختمان‌های قدیمی پیدایم شود. مرحوم حسین قوللرآقاسی، آن نقوش را با همان رنگ‌ها، بر روی بوم نقاشی منتقل می‌کند و کم‌کم این نقاشی بر روی بوم شکل می‌گیرد. نقاشی قهوه‌خانه‌ای چندین ویژگی دارد؛ نخست اینکه دو بعدی است. ازسوی دیگر، بر مبنای تخیل هنرمند از یک اتفاق شکل می‌گیرد و در آن شخصیت پردازی می‌شود. این نقاشی بر مبنای تخیل و برداشت نقاش از برخی صحنه‌های شاه‌نامه فردوسی و نیز روایت‌های کربلا و عاشورا، کشیده و در قهوه‌خانه‌ها نصب می‌شد و نقلان نیز این صحنه‌ها را برای مردم روایت می‌کردند. این طور بگویم که در کار ما معمولا در سه زمینه داستان‌های شاه‌نامه، روایت‌های مذهبی از ائمه^ع و نیز آداب و رسوم فعالیت می‌کنند.

مهم‌ترین افراد فعال در زمینه نقاشی قهوه‌خانه‌ای چه کسانی بوده‌اند؟
مرحوم حسین قوللرآقاسی و مرحوم مدبر، تعدادی شاگرد داشتند که تعداد آن‌ها هم البته زیاد نبود؛ از آن جمله می‌توان به حاج حسن اسماعیل زاده ملقب به چلیپا، حسین همدانی، محمد فراهانی، فتح... قوللرآقاسی و عباس

بلوکی فر اشاره کرد. برادر من، محمد حمیدی، هم آخرین شاگرد مرحوم قوللرآقاسی و تنها مشهدی این جمع بود. همه این بزرگان نقاشی قهوه‌خانه‌ای دعوت حق را لبیک گفته‌اند.
استاد من، برادر مرحوم «محمد حمیدی» بود. او هم نقاشی را پیش مرحوم استاد حسین قوللرآقاسی و مرحوم محمد مدبر فراگرفته بود که پرچم داران نقاشی قهوه‌خانه‌ای بودند.

● هنر نقاشی قهوه‌خانه‌ای در تهران شکل گرفت، چطور شما و برادرانتان به عنوان افرادی ساکن خراسان به سمت این هنر رفتید؟
زادگاه ما پشت بند فریمان است. بیش از هفتاد سال پیش و در دوره پهلوی دوم، برادرم که حدود دوازده سال سن داشته، با مرحوم پدرم اختلاف پیدا می‌کند و به حالت قهر به مشهد می‌آید. اطراف حرم مطهر برای خود بساط کاسبی راه می‌اندازد و برای استراحت و نوشیدن چای هم به قهوه‌خانه می‌رود. چند روزی که به قهوه‌خانه رفت و آمد می‌کند، فردی را می‌بیند که مشغول نقاشی‌است. نقاش، همان مرحوم حسین قوللرآقاسی بوده که برای زیارت و اجرای یکی دو تابلوی سفارشی به مشهد آمده بود. او از نام و نشان برادرم می‌پرسد و برادرم هم موضوع را به او می‌گوید، ضمن اینکه می‌گوید به نقاشی علاقه مند است. مرحوم قوللرآقاسی به همراه برادرم به روستای ما می‌آید و ضمن آشتی دادن برادر و پدرم، از پدرم اجازه می‌گیرد که او را برای آموزش نقاشی به همراه خود به تهران ببرد. پدرم اول مخالف این موضوع بوده‌است، ولی کم‌کم رضایت می‌دهد و برادرم برای چند سال به تهران می‌رود و پیش او

نقاشی را فرامی‌گیرد. با فوت مرحوم قوللرآقاسی، برادرم به مشهد بازمی‌گردد. اما دلیل اینکه هم من جذب نقاشی قهوه‌خانه‌ای شدم، این بود که از کودکی به نقاشی و خطاطی علاقه مند بودم. حدود سال ۱۳۵۰ و زمانی که حدودا یازده سال داشتم، به همراه خانواده پدری در منطقه طلاب مشهد سکونت داشتیم. برادرم روزی من را در حال نقاشی دید و به من پیشنهاد داد که پیش او بروم و نقاشی قهوه‌خانه‌ای را یاد بگیرم. این طور بود که شاگرد برادرم شدم. البته من در دوران کودکی و پیش از نقاشی، قالی بافی را هم فرا گرفته بودم. نقشه خوان قالی بودم. سختی کار و سختگیری استاد، باعث شد قالی بافی را رها کنم. بگذریم، چند سالی پیش برادرم شاگردی کردم و کار را فراگرفتم تا اینکه انقلاب شد. بعد از انقلاب، بازار نقاشی کساد بود. سال ۱۳۶۰ برای دوره آموزشی سربازی به بیرجند رفتم. اوایل جنگ بود و این داستان طراحی بتر و این چیزها هم وجود نداشت. کار طراحی تصاویر شهدا و تبلیغات به من سپرده شد. بعد از دوره آموزشی هم برای ادامه خدمت به تهران رفتم و آنجا هم همین کار را انجام می‌دادم. شش ماه آخر را هم به جبهه رفتم و در سریل ذهاب خدمت کردم. بعد از خدمت سربازی به مشهد برگشتم و نقاشی قهوه‌خانه‌ای را ادامه دادم.

● آیا شما در زمینه آموزش این هنر هم اقدامی کردید؟
گرایش شاگردان به این هنر چگونه‌است؟
از تعداد زیادی شاگرد که برای یادگیری کار پیش من آمده‌اند، معدود افرادی مثل آقای مصیبی بودند که کار را ادامه دادند و آن‌ها هم تهران هستند. متأسفانه در مورد نقاشی قهوه‌خانه‌ای تبلیغ چندانی نشده و این نقاشی برای مردم ناشناخته باقی مانده‌است. اگر این هنر به درستی معرفی و تبلیغ شود، تعداد فعالان در آن بیشتر می‌شود، تنوع کاری و سفارش بیشتری هم برای تولید اثر وجود خواهد داشت. من تنها بازمانده نسل قدیمی نقاشی قهوه‌خانه‌ای هستم، البته برادرم مصطفی هم در این زمینه فعال است و نشان درجه یک هنری دارد. آموزش این کار زمان

می‌برد و به علاقه و توانایی ذهنی فرد برای تولید اثر برمی‌گردد. به نظر من فرد باید چند سال شاگردی کند تا کار را به خوبی یاد بگیرد. شاید با دو یا سه سال کار بتواند کارهای کبّی تولید کند. اما برای آنکه ایده‌ای را خودش بتواند شکل دهد و اجرا کند، شاید به شش تا هفت سال آموزش نیاز داشته باشد. ما قبلا رنگ‌ها را هم خودمان می‌ساختیم. اما اکنون برخی رنگ‌ها را از بازار تهیه می‌کنم.

● به جز اثر اخیر که درباره امام رضا^ع خلق کردید و قرار است در خانه داروغه مشهد نصب شود، اثر دیگری هم با موضوع امام رضا^ع تولید کرده‌اید؟
بله، در زمینه امام رضا^ع تاکنون چندین اثر تولید کرده‌ام. سال ۱۳۸۸ بود که به سفارش جشنواره بین المللی امام رضا^ع، تابلوی «سلسله الذهب» را در ابعاد یک و نیم متر در یک متر کار کردم که ثبت ملی شده و الان در مجموعه بنیاد بین المللی امام رضا^ع نصب شده‌است. بعد از آن تابلوی دیگری به ابعاد سه متر در دو متر در جریان برگزاری یک کارگاه هنری در فرهنگ سرای نیاوران کار کردم. در آنجا نمایشگاهی از آثار قدیمی‌تر استادان نقاشی قهوه‌خانه‌ای هم برگزار بود و کتابی از مجموعه نقاشی‌های استادان این حوزه رونمایی شد. این تابلو هم در موزه ملک تهران قرار دارد.

● وضعیت کسب و کار در این هنر چگونه‌است؟
من کاری به جز نقاشی نداشته‌ام و از همین راه نیز امرار معاش می‌کنم. البته اصل بازار کار ما تهران است، معدود افرادی هستند که در مشهد بخواهند چنین آثاری را خریداری کنند. این آثار هم معمولا به صورت سفارشی تولید می‌شود.

نقاشی قهوه‌خانه‌ای هنری رو به فراموشی است و کاری که ما انجام می‌دهیم یک نوع فعالیت فرهنگی است. ما نه برای بازار بلکه برای فرهنگ کشور کار می‌کنیم و به همین دلیل تأکید می‌کنم مسئولان فرهنگی باید به این کار توجه بیشتری نشان دهند.

کاری که ما انجام می‌دهیم، یک نوع فعالیت فرهنگی است، ما نه برای بازار بلکه برای فرهنگ کشور کار می‌کنیم و به همین دلیل مسئولان فرهنگی باید به این کار توجه بیشتری نشان دهند

ایستگاه خبر

معاون هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان رضوی:

جشنواره‌های موسیقی مقامی پیونددهنده اقوام است

معاون هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان رضوی در حاشیه اختتامیه دومین رویداد موسیقی مقامی نغمه‌های رضوی که در خواف برگزار شد، در گفت‌وگو با ایسنا، به تأثیر برگزاری چنین مراسمی بر نسل جوان اشاره و اظهار کرد: برگزاری چنین رویدادهایی در مناطق سرحدی، افزون بر پاسداشت فرهنگ و هنر بومی، نقش مهمی در تحکیم پیوند های قومی، تقویت همدلی و الگوسازی برای نسل جوان دارد. مجتبی خان قیطاقي با تأکید بر اهمیت این رویداد در خراسان رضوی افزود: سرحدات خراسان، با وجود مردمی شریف، مردزاد و وفادار به فرهنگ ایرانی اسلامی، نیازمند توجه بیشتر فرهنگی و هنری هستند و رویدادها و جشنواره‌هایی مانند نغمه‌های رضوی، بستر مناسبی برای ارتقای هم‌بستگی، شناسایی استعدادها و ترویج هنرهای اصیل بومی فراهم می‌آورد.

خان قیطاقي ادامه داد: بی‌تردید توجه به موسیقی بومی و مقامی که ریشه در تاریخ، آیین و اعتقاد مردم دارد، یک سرمایه‌گذاری فرهنگی ارزشمند است. وی بیان کرد: تکریم استادان پیشکسوت این عرصه نیز علاوه بر قدردانی از زحمات آنان، الگویی برای نسل جوان فراهم می‌کند تا یاد بگیرند احترام به بزرگان را مشق کنند؛ همان‌گونه که پیشکسوتان، حرمت استادان خود را نگاه داشته‌اند. خان قیطاقي با اشاره به استقبال کم نظیر نسل جدید از موسیقی مقامی گفت: خوشبختانه در سال‌های اخیر شاهد رشد علاقه‌مندی کودکان، نوجوانان و جوانان به موسیقی مقامی بوده‌ایم و این استقبال نه تنها در شاخه‌های مختلف موسیقی اقوام، بلکه در سراسر نواحی استان، بسیار چشمگیر و امیدبخش است. وی اضافه کرد: برگزاری جشنواره و رویدادهایی مانند نغمه‌های رضوی فرصتی برای بروز و کشف استعداد های جوان در مناطق مختلف است و این آیین‌ها تنها یک گرد همایی هنری نیستند، بلکه یک مرور فرهنگی و قوم‌شناختی در سطح استانی و ملی به شمار می‌روند.

معاون هنری اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان رضوی درباره برنامه‌های آتی این اداره کل گفت: برنامه‌ریزی‌هایی برای تداوم چنین جشنواره‌هایی، هم در سطح ملی و هم استانی، در دستور کار است و از مدیران ادارات فرهنگ و ارشاد در شهرستان‌ها خواسته‌ایم که با برگزاری نشست‌های فرهنگی، هفته‌های فرهنگی و دوره‌های هنری، زمینه‌تمرین، آموزش و رشد استعداد ها را فراهم کنند تا نوجوانان بتوانند زیر نظر استادان برجسته آموزش ببینند و در آینده، نسل جدید موسیقی مقامی را شکل دهند.

چارسوق هنر

بازیگران جدید به «بوقچی» پیوستند

سریال «بوقچی» به کارگردانی حسن حبیب‌زاده به‌زودی از شبکه ۳ روی آنتن می‌رود. به گزارش خبرگزاری مهر، شهین تسلیمی و امیر غفارمنش، دو بازیگر سینما و تلویزیون، به سریال «بوقچی» پیوستند.

این مجموعه نمایشی به کارگردانی حسن حبیب‌زاده و تهیه‌کنندگی محمد جواد موحّد به‌زودی از شبکه ۳ سیما پخش خواهد شد. پیش از این نیز بیژن امکانیان، حسن پورشیرازی و شهره سلطانی به‌عنوان بازیگران این سریال معرفی شده‌اند. این سریال که به‌زودی از شبکه ۳ سیما پخش خواهد شد، بانگاهی متفاوت به حواشی دنیای فوتبال، روایتگر داستانی تازه در بستر این ورزش پُرطرفدار است.

هادی حجازی‌فر به سریال سلمان فارسی پیوست

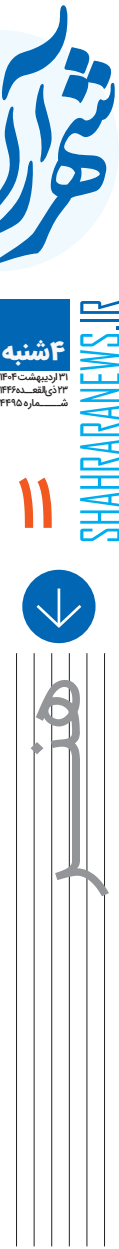

هادی حجازی‌فر، بازیگر سینمای ایران، ظاهرا نامزد نهایی نقش ایوذر در سریال «سلمان فارسی» است و اگر این همکاری به قطعیت برسد، تا چند ماه آینده جلوی دوربین خواهد رفت.

سریال «سلمان فارسی» به‌کارگردانی داوود میرباقری در شهرک غزالی در حال ساخت و تصویربرداری است. گروه همچنان در حال ضبط سکانس‌های مربوط به ایران باستان هستند که دوران نوجوانی و کودکی سلمان فارسی را شامل می‌شود. بارید شریفیان دوران نوجوانی، امیر رضایی جوانی و علیرضا شجاع‌نوری میان‌سال‌نقش سلمان فارسی را ایفا می‌کنند و سریال در چند فصل ساخته می‌شود. این سریال از بازیگران شاخصی برای نقش‌های مختلف بهره‌گرفته است. فرهاد اصلانی، محمدرضا هدایتی، زنده‌یاد چنگیز جلیلوند، علی دهکردی، حسام منظور، ستاره اسکندری و... بازیگران این سریال پرستاره هستند.

«سلمان فارسی»، پروژه فاخر صداوسیما، با حضور چهره‌های شاخص و توانمند سینما، تئاتر و تلویزیون ساخته می‌شود و مذاکره با بازیگران برای ایفای نقش در این سریال همچنان ادامه دارد. از جمله بازیگرانی که شنیده شده‌است برای حضورشان در سریال با آن‌ها مذاکره و رایزنی شده‌است، هادی حجازی‌فر، بازیگر تئاتر و سینماست که در سال‌های اخیر در فیلم و سریال‌های مختلف خوش درخشیده و برای بازی در نقش ایوذر با او گفت‌وگو شده‌است.

او البته چند ماه دیگر و پس از قطعی شدن حضورش در این سریال، قرار است جلوی دوربین برود و این روزها درگیر پروژه‌های مختلف است. با این حال نقش ایوذر به او پیشنهاد شده و برای پذیرفتن نقش، فیلم‌نامه را هم خوانده‌است. انتخاب داوود میرباقری برای نقش‌های کلیدی سریال «سلمان فارسی» تاکنون چهره‌های شاخصی در عرصه بازیگری بوده‌است و می‌توان امید داشت که این سریال در خروجی نهایی به یکی از آثار ماندگار تلویزیون تبدیل شود.

نگارخانه: آثار نقاشی شاهرآ